

*Ljubo Jurčić**

HRVATSKA – ATIPIČAN MODEL GOSPODARENJA

1. Uvod

Već petnaestak godina veći broj ekonomista, prije svega okupljenih oko Hrvatskog društva ekonomista, upozorava i dokazuje pogrešnost modela ekonomske politike koji se provodi u Hrvatskoj¹. Sadašnja je gospodarska situacija, koja se ovisno o tome koji se kriteriji primjenjuju, može označiti krizom, recesijom ili stagnacijom, u najvećoj mjeri rezultat vlastite politike pogrešnoga modela, a manje je utjecaj svjetske financijske i gospodarske krize.

Izlaz iz postojeće financijske, ekonomske i socijalne situacije ne može se postići promjenom pojedinačnih, izoliranih, mjera ekonomske politike, nego promjenom cjelokupnoga modela. Najbolji je opis postojećega hrvatskoga modela „Atipičan model gospodarenja“ koji potiče potrošnju, trgovinu, zaduženje i uvoz. Izlazak iz loše gospodarske situacije prijelaz je iz „Atipičnoga“ u „Tipičan“ model koji potiče proizvodnju, investicije, zapošljavanje i izvoz. Promjene pojedinačnih mjera u postojećem modelu ne rješavaju problem, nego kompliciraju situaciju. Promjena modela znači prije svega promjenu ciljeva ekonomske politike. Prvi cilj mora biti stopa gospodarskoga rasta, dugoročna i održiva. Ona se mora definirati kao potreba, a ne kao želja kreatora ekonomske politike.

* Lj. Jurčić, profesor, Ekonomski fakultet Zagreb, i Predsjednik Hrvatskog društva ekonomista (ljurcic@efzg.hr).

¹ Ovaj je rad poslužio za uvodno izlaganje na 18. tradicionalnom savjetovanju Hrvatskog društva ekonomista „Ekonomska politika Hrvatske u 2011. godini – Izlazak iz recesije ili daljnja stagnacija?“

2. Stanje hrvatskoga gospodarstva

Na gospodarsku situaciju u nekoj zemlji utječu mnogi faktori. Prirodni resursi mogu joj davati apsolutnu prednost u proizvodnji nekih, ali manje složenih proizvoda. Zemljopisni položaj i prirodne ljepote mogu joj omogućiti ubiranje rente. Organizirana sposobnost da učinkovitije proizvodi neke proizvode od drugih zemalja daje joj komparativnu prednost. Svi ovi i mnogi drugi faktori moraju biti optimalno usklađeni da bi se zemlja približila i održavala gospodarski rast koji nije mnogo manji od potencijalno mogućega. Na gospodarsku situaciju u „maloj“ zemlji kao što je Hrvatska, bitno utječe i situacija na svjetskome tržištu. Prirodno, male zemlje, zbog maloga broja stanovništva i obično ograničenih prirodnih resursa „osuđene“ su na uvoz. Budući da se uvoz prije ili poslije mora platiti izvozom vlastitih proizvoda, male zemlje, pored ostalih ciljeva, u svojoj ekonomskoj politici moraju imati cilj rast izvoza barem po stopi kojom se povećava domaća potrošnja. Ako je zemlja zadužena, onda izvoz mora rasti brže i od domaće potrošnje i od uvoza.

Veličina zemlje, uvijek utječe na izbor ekonomske politike i strategije. Strategija razvitka svake zemlje polazi od njezinoga teritorija i stanovništva. Bez teritorija i stanovništva nema ni države. Osnova je razvitka podizanje kvalitete teritorija i kvalitete stanovništva. Prvi dio proučava ekonomika prostora, a drugi dio demografija. Dugoročno održivi razvitak postiže se kada se postojeći naraštaj u zadovoljavanju svojih potreba optimalno koristi prostorom i prirodnim resursima, a ne onemogućuje buduće naraštaje da i oni na isti način zadovolje svoje potrebe i kada se novi naraštaji obučavaju da se koriste novim tehnologijama. U politikama „pametnih“ zemalja to su osnove strategija razvitka vlastitoga društva.

Osnovni su dio svake strategije i politike ciljevi, a osnovni su ciljevi ekonomske politike: stopa gospodarskoga rasta, puna zaposlenost, unutarnja i vanjska ravnoteža i u maloj zemlji, izvoz. Pokazateljima tih ciljeva procjenjuje se postojeća situacija u gospodarstvu, ali ne samo postojeća situacija, nego i uspješnost politika iz prethodnih razdoblja.

Financijsko stanje države u cjelini, njezina unutarnja i vanjska zaduženost i zaduženost poduzeća, kućanstava i banaka određuju financijske kapacitete budućega razvitka. Administrativni kapacitet, razina organiziranosti institucija, transparentnost u donošenju odluka a prije svega stanje obrazovnoga sustava određuju ljudske potencijale budućega razvitka zemlje.

Samo nekoliko agregatnih pokazatelja u razdoblju od 1996.- 2009. ukazuju na dugoročno neodrživu situaciju u hrvatskome gospodarstvu:

MAKROEKONOMSKI POKAZATELJI 1996.-2009.

- BDP Indeks 147
- Osobna potrošnja Indeks 192,4
- Javna potrošnja Indeks 214,6
- Uvoz Indeks 272,4
- Izvoz Indeks 225,6

2.1 Stopa gospodarskoga rasta

U drugoj polovini godine 2008. počela je svjetska financijska i gospodarska kriza. Njezino je ishodište bilo u Americi na financijskome tržištu. Zbog globaliziranosti svjetskog financijskoga tržišta financijska je kriza u kratkome roku prenesena u ostale dijelove svijeta, ponajprije u one dijelove svijeta koji su sudjelovali u financijskim transakcijama na američkome tržištu. Hrvatske financijske institucije nisu sudjelovale u tim transakcijama, pa su time izbjegle udar financijske krize. Zbog financijskih se gubitaka u Americi smanjila potražnja za robama i uslugama, a zbog toga se smanjila i potražnja za uvoznim dobrima. Smanjenje te potražnje najviše su osjetile zemlje u izvozu kojih značajno sudjeluje izvoz u Ameriku. Hrvatski izvoz u Ameriku nije toliko značajan, pa se ni preko toga kanala kriza nije značajno prelila u Hrvatsku.

Zbog financijskih gubitaka u Americi i zbog smanjenje američke potražnje za robama iz Europe, Kine, Japana i ostalih dijelova svijeta došlo je do pada gospodarske aktivnosti globalno. Pad gospodarske aktivnosti, prije svega u Europi, ali i u ostatku svijeta, rezultirao je smanjenjem izvoza iz Hrvatske većim od 20% u godini 2009. Na taj se način svjetska gospodarska kriza prelila na Hrvatsku.

No, kvartalne stope gospodarskoga rasta pokazuju da je hrvatsko gospodarstvo počelo stagnirati nakon prvoga kvartala godine 2007. U tom je kvartalu stopa rasta iznosila 7% nakon čega se neprekidno smanjuje cijele godine 2007. i nastavlja svoj pad do trećega kvartala godine 2010. Unatoč oporavku i pozitivnim stopama rasta većine zemalja u godini 2010., Hrvatska će biti jedna od rijetkih zemalja koje će i ove godine zabilježiti negativnu stopu rasta (gotovo – 2,0%).

Mali udio izvoza u bruto domaćem proizvodu spasio je Hrvatsku od jačega prenošenja svjetske krize na domaće gospodarstvo, ali se sada kada se svjetsko gospodarstvo oporavlja, taj oporavak u manjoj mjeri prenosi u Hrvatsku.

Početak stagnacije hrvatske proizvodnje i prije svjetske krize, njezina neuključenost u svjetske financijske transakcije i mala ovisnost BDP o izvozu, ukazuju na to da se izvori negativnih kretanja u hrvatskome gospodarstvu ponajprije nalaze u vlastitoj ekonomskoj politici, a manji je dio prelijevanje negativnih utjecaja sa svjetskoga tržišta.

2.2. Mali radni kontingent i visoka nezaposlenost

Izvori su rasta gospodarstva, prije svega, u zaposlenosti proizvodnih faktora i u njihovoj proizvodnosti, pa je jedan od ciljeva ekonomske politike njihova puna zaposlenost u djelatnostima i u kombinaciji proizvodnih faktora u kojoj će oni biti najproduktivniji. Radni kontingent (stanovništvo od 15 do 65 godina) u demografskim strukturama kakvo je u Hrvatskoj, obično čini oko 2/3 ukupnoga stanovništva. Od toga je broja potrebno odbiti nesposobne za rad i redovite učenike i studente, pa se tada dobiva stvarni radni kontingent. Prosječan udio radnoga kontingenta u zemljama EU iznosi 65%. U nekim se zemljama taj kontingent kreće i do 70% (Danska 78%, Njemačka 70%, Nizozemska 77%, Austrija 72%, Finska 71% i Švedska 74%). Hrvatski je radni kontingent godine 2008. iznosio 57,8%, da bi u 2009. pao na 56,8%. Ti podaci ukazuju na visoku „administrativnu“ isključenost radno sposobnih ljudi iz radnoga kontingenta u Hrvatskoj, a prema Strategiji EU - „Europe 2020 Strategy“ cilj je dosegnuti zaposlenost od 75% stanovništva u dobi između 20 i 64 godine.

Tablica 1.

Aktivno stanovništvo prema Anketi o radnoj snazi (godišnji prosjek 2008. i 2009.)			
	2008.	2009.	Indeks
Aktivno stanovništvo	1.785.000	1.765.000	98,9
Zaposleni	1.636.000	1.605.000	98,1
Stopa zaposlenosti (15-64)	57,8	56,6	-
Nezaposleni	149.000	160.000	107,0
Stopa anketne nezaposlenosti	8,4	9,1	-

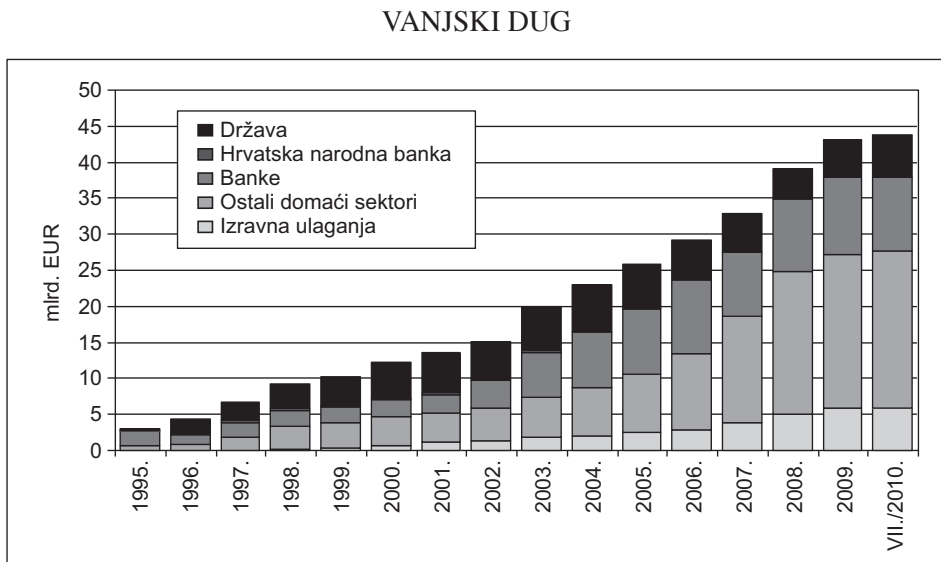
Uz jedan od najmanjih radnih kontingenata u Europi, Hrvatska pripada onim zemljama koje imaju najveću nezaposlenost.

Mali radni kontingent nije posljedica ove svjetske krize, nego pogrešne, nerazvojne ekonomske politike. Mali radni kontingent i velika stopa nezaposlenosti visokim čine „prosječan trošak“ države, tj., financiranje troškova države raspoređuje se na neizdrživo mali broj zaposlenika. Može se reći da je to jedan od prirodnih izvora deficita proračuna i tekuće bilance Hrvatske. Potrošnja velika, a mali broj ljudi sudjeluje u proizvodnji.

2.3. Visoka vanjska zaduženost

Brže povećanje osobne i opće potrošnje od rasta BDP i investicije koje su bile veće od domaće akumulacije rezultirali su povećanjem vanjskoga duga. Bez obzira na sektore dužnike, cijeli se dug može promatrati kao državni dug. Budući da kuna nije konvertibilna „prema vani“, problem u otplati vanjskoga duga bilo kojega sektora dužnika prenosi se na sve sektore. Vanjski dug nastaje zbog

Tablica 2.

Izvor: HNB

domaće potrošnje veće od domaće proizvodnje. Taj se odnos vidi u negativnom saldu tekućeg računa bilance plaćanja zbog većega uvoza od izvoza. S malim odstupanjem, negativni saldo tekućeg računa iz ove godine, uvećava vanjski dug u narednoj godini. U godini 2010. i u narednim godinama može se očekivati usporije povećanje vanjskoga duga, i to zbog usporavanja osobne i investicijske potrošnje, a time i zbog manjega uvoza u Hrvatskoj. Na drugoj strani postoji opasnost da i bez novoga zaduženja zbog veličine vanjskog duga koji je jednak bruto domaćem proizvodu, vanjski dug počne sam sebe uvećavati za iznos kamata. Ako kamatna stopa bude veća od stope rasta gospodarstva, vanjski će se dug povećati i u apsolutnim i relativnim vrijednostima, čime Hrvatska dolazi u mnogo lošiju financijsku i gospodarsku situaciju.

3. Uzroci postojećega stanja

Različiti su uzroci postojeće gospodarske situacije. Oni se mogu podijeliti po ročnosti na: dugoročne, srednjoročne i kratkoročne: po izvorištu: na domaće i vanjske: po obliku: na političke, ekonomske i tehnološke itd. Veći broj indikatora postojećega stanja gospodarstva, od njegove razvijenosti do njegove strukture ukazuje da se danas susrećemo s posljedicama uzroci kojih se nalaze i u dalekoj prošlosti. Dugoročne uzroke možemo promatrati od nastanka industrijske revolucije (primjerice od 1850.) i njezinoga utjecaja na preobrazbu Hrvatske do početka tranzicije (do 1990.); srednjoročne promatramo u tranzicijskome razdoblju do početka svjetske financijske krize (2008./9.), kratkoročno posljednje dvije, krizne godine.

3.1. Dugoročni

Vremenski horizonti razvitka hrvatskoga gospodarstva relativno su kratki. Dok su neke države u okruženju s kojima je Hrvatska bila i geopolitički povezana pripadale onome razvijenijem dijelu Europe, hrvatsko je gospodarstvo dugo vremena pripadalo onima koji su u tim povijesnim i geopolitičkim okvirima najmanje razvijeni. To nam veoma dobro ilustriraju povijesna događanja sredine devetnaestoga stoljeća. Pisanjem knjige „Hrvatski glavničar“ Eugen Kvaternik je i kao znanstvenik, i kao političar, i kao domoljub želio napisati (i premda je po obrazovanju bio pravnik) neke polazne osnove političke ekonomije. Na taj je način htio pokrenuti razvitak kapitalizma u Hrvatskoj kao bitnu pretpostavku za izvlačenje iz vjekovne gospodarske zaostalosti. Kvaternik je svojim znanstvenim

i političkim radom želio da se i kod nas što prije dogodi kapitalizam, jer hrvatski glavničar i ne znači ništa drugo nego hrvatski kapitalist. A ti hrvatski kapitalisti jedva da su postojali. Razvijanje infrastrukture, osobito razvijanje željeznica i cesta, ostvarivali su radi eksploatacije hrvatskoga prirodnoga bogatstva mađarski i austrijski kapitalisti, i to veoma djelotvorno i uspješno. Ne mali dio urbanoga bogatstva njihovih metropola ostvaren je iz hrvatskih šuma, posebno eksploatacijom slavonskog hrasta. U našoj se povijesnoj literaturi nerijetko spominje Ante Starčević kao „otac nacije“ a mnogo manje Eugen Kvaternik koji je po pravaškoj osnovi bio njegov zamjenik. Samo usput spominjemo da je idejnoteorijska osnova stranke prava u to vrijeme bila bliža socijal demokratskoj, dakle, više lijevoj nego desnoj orijentaciji. U svakom slučaju Hrvatska je i poslije Bečkoga kongresa pripadala najnerazvijenijim dijelovima Europe.

Pojavom nove države - Kraljevine Jugoslavije poslije Prvoga svjetskoga rata gospodarska se situacija Hrvatske mijenja utoliko što zajedno sa Slovenijom postaje razvijeniji dio te nove države, ali ta je nova država u cjelini u vrijeme svoga postojanja (1918.-1941.) pripadala najnerazvijenijim dijelovima Europe. U toj je državi neke karakteristike nešto razvijenijega industrijskoga središta imao samo Zagreb. Slovenska je industrija također bila relativno razvijena, ali bez većega industrijskoga centra.

Poslije Drugoga svjetskoga rata formira se Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. U kontekstu vremenskoga horizonta razvitka Hrvatske posebno je važna činjenica da je gospodarstvo Hrvatske ostvarilo svoj najveći prosperitet u sklopu te nove Jugoslavije. U svome radu „Od Hrvatskog glavničara do globalizacije i nove ekonomije» Vladimir Veselica i Dragomir Vojnić navode da je u vremenskome razdoblju od 150 godina, računajući od vremena Eugena Kvaternika, pa sve do danas, najbrži razvitak hrvatskoga gospodarstva uslijedio u četiri desetljeća - od godine 1950. do 1990. To je ona razina na kojoj se hrvatsko gospodarstvo danas približno nalazi. Ta se razina odnosi samo na materijalni razvitak u izrazu društvenoga proizvoda.

Industrijska revolucija koja je počela na kraju osamnaestoga stoljeća i koja je bila osnova suvremenoga razvitka zaobišla je Hrvatsku. Na kraju devetnaestoga stoljeća, pa sve do Drugoga svjetskoga rata, u Hrvatskoj se razvijaju obrtništvo i manufaktura, ali do prave industrijalizacije nije došlo. U industrijskome se društvu teško razvijati bez razvitka industrije, a to je Hrvatskoj nedostajalo do pedesetih godina prošloga stoljeća. Jedino razdoblje u kojem se razvijala industrija u Hrvatskoj bilo je razdoblje od pedesetih do sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Prekratko da bi dostigli zemlje razvijene Europe i da bi došli na put dugoročnoga razvitka. To je razdoblje i najvećih stopa gospodarskog rasta, zapošljavanja i urbanizacije Hrvatske. Indeks rasta društvenoga proizvoda od 1952. do 1980. iznosio je 552,4, tj. za ovo se razdoblje uvećao 5,5 puta. Od osamdesetih godina XX. stoljeća proizvodni se kapaciteti ne povećavaju, a u devedesetim godinama dolazi,

zbog više razloga, do njihovoga smanjivanja. Takav je trend nastavljen i u prvme desetljeću dvadestprvoga stoljeća, osobito u prerađivačkoj industriji.

Drugi problem koji duže vremena postoji jest nedovoljan broj radnih mjesta. Ako prihvatimo da je poslijeratna obnova, tj. saniranje ekonomskih posljedica Drugoga svjetskoga rata, završeno do kraja pedesetih godina i ako razdoblje od početka šesdesetih prihvatimo kao mirno razdoblje, od tada do danas, u cijelome tome vremenu nedostajalo je oko 500 tisuća radnih mjesta u Hrvatskoj. Prvo je rješenje bilo otvaranje granica i mogućnost zapošljavanja u inozemstvu. U tom je razdoblju Hrvatsku napustilo više od 500 tisuća radno sposobnih ljudi. Odlazak radno sposobnih ljudi koji nisu imali radna mjesta u Hrvatskoj ima i svojih pozitivnih ekonomskih i političkih učinaka. Prvo, devizne su doznake naših radnika iz inozemstva u pojedinim razdobljima premašivale vrijednost cjelokupnoga jugoslavenskoga izvoza. Drugo, Hrvatska je postala otvorena prema svijetu i ta je suradnja sa svijetom omogućila razvoj demokratskog duha zapadne civilizacije.

U sedamdesetim godinama XX. stoljeća odlazak se smanjio, ali se „višak“ radnika rješavao zapošljavanjem političkim dekretom, u poduzeća proporcionalno broju već zaposlenih radnika. Na taj se način stvarala „prezaposlenost“, što je smanjilo prosječnu proizvodnost rada, a povećani su i prosječni i granični troškovi proizvodnje. U osamdesetima zemlja ulazi u gospodarsku krizu i nezaposlenost sve više izbija na vidjelo. Situacija je i danas skoro ista. I danas nedostaje oko 500 tisuća radnih mjesta u Hrvatskoj. Hrvatska politika još očito nije otkrila tajnu stvaranja radnih mjesta, ali je nasuprot tome organizirala mehanizam administrativnoga preseljenja radno sposobnih ljudi, iz radnog u neradni kontingent.

3.2. Srednjoročni

U ekonomskoj će i političkoj povijesti Republike Hrvatske devedesete godine prošlog stoljeća ostati zapamćene i zabilježene kao jedno od najkontroverznijih i najproturječnijih faza razvitka. S jedne svjetlije strane te faze razvitka stoji činjenica da je upravo u to vrijeme ostvaren san o samostalnoj državi Hrvatskoj. Na osnovi Ustava iz godine 1974. i na osnovi glasova velike većine naroda, Republika Hrvatska se na samome početku toga desetljeća osamostalila kao međunarodno priznata država.

Republika Hrvatska je, uz Sloveniju, bila najbolje pripremljena za tranziciju. Slovenija je svoje šanse dobro iskoristila. Slovensko političko vodstvo prihvatilo je program koji je pripremila skupina istaknutih hrvatskih i slovenskih ekonomista u okviru završetka Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije za vrijeme Vlade Ante Markovića. Hrvatsko političko vodstvo međutim, taj je program odbacilo.

U toj atipičnoj političkoj atmosferi na samom početku devedesetih učinjene su i velike greške u ekonomskoj politici. U uvjetima nametnutoga rata počela se provoditi tajkunska privatizacija. Dvije studije priređene u Ekonomskom institutu Zagreb, na koje se morala oslanjati i politika privatizacije i ekonomska politika, u potpunosti su ignorirane. U takvoj se situaciji počela stihijski provoditi ekonomska politika, i to u vrijeme kada je već bila u tijeku reforma društva blagostanja uz dominaciju, za sve zemlje u tranziciji, pogubne ekonomske doktrine ekonomskoga neoliberalizma. Uslijedio je raspad sustava s posljedicom ogromnog smanjenja proizvodnje, zaposlenosti, potrošnje, izvoza, standarda življenja i ukupnoga društvenoga blagostanja. Sustav radničkog samoupravljanja i samoupravni socijalizam preko noći se transformirao u divlji kapitalizam i u tržišni fundamentalizam. Razina društvenog proizvoda prepolovljena je u svega nekoliko godina. Sve se to događalo u uvjetima galopirajuće inflacije. U mjesecu listopadu godine 1993. prihvaćen je program stabilizacije koji je u osnovi sadržao samo instrumente antiinflacijskoga programa. Inflacija je uspješno svladana, ali su se, bez programa razvitka pojavili drugi veliki problemi. Najvidljiviji je problem bila nelikvidnost koja je možda imala učinke pogubnije od inflacije.

Atipičnost hrvatskoga gospodarskoga modela, pored pogrešno postavljenih ciljeva, ogleda se i u zamjeni ciljeva i instrumenata. Instrumenti su postali ciljevi (ciljevi su postali stabilan tečaj i nulti deficit, iako su to najjači instrumenti ekonomske politike kojima se utječe na konkurentnost i rast gospodarstva i na promjenu njegove strukture). Na miješanje instrumenata i ciljeva razvitka lijepo su upozorili u to vrijeme vodeći ekonomisti Svjetske banke - Joseph Stiglitz i Grzegorz Kolodko - u tijeku diskusije Washington – Post Washington Consensus. Uspostavljen je svojevrstan currency board, tj. Valutni odbor, uz kontinuitet politike manje ili više fiksnoga tečaja i ta situacija traje sve do danas. U takvom se makroekonomskom i makropolitikom okruženju, osobito zbog prepolovljenog društvenog proizvoda, počeo ostvarivati određen prilično neujednačeni rast koji je na kraju stoljeća dobio i neke recesivne oznake, kada je godina 1999. završila s negativnom stopom rasta domaćeg proizvoda. Valja odmah reći da se ono najgore što se dogodilo u devedesetim godinama XX. stoljeća ne odnosi na simptome recesije i na negativnu stopu rasta u godini 1999., jer se oni pravi kumulirani problemi u tijeku ovoga desetljeća izražavaju u atipičnom modelu gospodarenja.

Umjesto oslonca na proizvodnju, štednju, investicije i izvoz, što su oznake tipičnog modela privređivanja, u devedesetima se razvio takav model privređivanja koji se oslanja na trgovinu, na zaduživanje, na potrošnju i na uvoz, a to je atipičan model privređivanja.

U atipičnom modelu privređivanja tržišnim mjerama gotovo je nemoguće poticati domaće poduzetništvo i razvitak. To još više zato što su, čak i da je postojala politička volja za postupnu transformaciju atipičnoga modela privređivanja u tipični, barijere koje su na tom putu stajale bile gotovo nepremostive. One su

se ogledale i u visokome stupnju eurizacije, i u deviznim klauzulama, i u visokoj zaduženosti svih sektora gospodarstva i društva. Ukratko, potrebno je naći neka druga rješenja.

Takvo drugo rješenje nađeno je u državi kao u velikom, i ustvari, glavnom poduzetniku orijentiranome na velike investicije u infrastrukturi, i to najviše u ceste. To je iz ekonomske teorije i prakse poznati model koji ima i neke karakteristike javnih radova. Ekonomska je znanost takav izlaz iz teške situacije podržala, ali uz jasno upozorenje da je takvo rješenje veoma ograničenoga, odnosno kratkoga daha. U prvoj se, kraćoj fazi, zbog radova povećava domaća proizvodnja, ali zbog uvozne ovisnosti, ne u vrijednosti tih radova. Poslije toga prvoga, kraćega razvitka nastupa razdoblje otplate izgrađenih infrastrukturnih objekata. Prihodi za njihovu otplatu ovise o aktivnosti proizvodnih djelatnosti. Budući da zbog atipičnoga modela privređivanja nije bilo značajnijih ulaganja u proizvodne djelatnosti, otplata ulaganja u infrastrukturu pada na teret „starih“ kapaciteta. Povećani su kapaciteti infrastrukture, a nisu povećani proizvodni kapaciteti koji se koriste tom infrastrukturom i otplaćuju je. Struktura investicija udaljila se od optimalne. Struktura je bila pogrešna po vrsti: proizvodnja, infrastruktura, obrazovanje, kultura, sport. Struktura je bila pogrešna i prema prirodnoj ročnosti povratka investicija. Veći dio investicija mora se otplatiti prije nego što ti objekti zarade taj novac.

Brzo poboljšavanje cestovne mreže, što je posebno pogodovalo razvitku turizma (a to je svakako veoma dobro) bilo je praćeno takvim tempom povećanja vanjskoga duga da se on gotovo izjednačio sa bruto domaćim proizvodom. Dogodilo se ono na što je ekonomska znanost od samoga početka upozoravala. Nažalost su, kao dodatak ovoj teškoj dužničkoj situaciji, koja je sve više išla prema granici „dužničkoga ropstva“, uslijedile dodatne, da tako kažemo, uvezene poteškoće s naslova svjetske ekonomske krize.

U nizu problema koji će se već na prvome koraku pojaviti posebno je važan onaj problem koji se odnosi na koncepciju i strategiju razvitka, a koje nema. Ono što je dosad parcijalno učinjeno nije dovoljno. Nova kvaliteta razvitka hrvatskoga gospodarstva mora se zasnivati na konceptu industrijalizacije koji u prvi plan ističe, barem kao viziju, sve veću ulogu novih tehnologija u rastu bruto domaćeg proizvoda.

Padom socijalizma na početku devedesetih godina XX. stoljeća, povijest kao da se definitivno priklonila liberalnom kapitalizmu, označujući ga neospornim pobjednikom i univerzalnim modelom budućega uređenja svijeta. To je bio neki oblik konzervativne revolucije koja je prikazana kao povijesna potreba i koja će snagom „nevidljive ruke“ slobodnog tržišta osigurati narodima svijeta stabilnost, mir i blagostanje. Razvitak društva (države) shvaćen je kao opća privatizacija, liberalizacija i deregulacija, pri čemu će ekonomski rast nastupiti kao prirodni rezultat tržišnoga automatizma. Hrvatska je prihvatila taj koncept ekonomsko-

ga razvitka, ali onako kao i politiku tranzicije. Vjerovalo se da je bilo potrebno velikom brzinom provesti liberalizaciju, privatizaciju, deregulaciju i osigurati neovisnost središnje banke i za nekoliko bismo se godina morali naći u društvu blagostanja. To se nije dogodilo i nije se ni moglo dogoditi, jer je liberalni koncept politička ideologija razvijenih, a ne ekonomska doktrina. Iza „nevidljive ruke“ kod razvijenih zemalja uvijek postoji „nevidljiva“ uloga države koja se samo na svjetlu dana pojavljuje u razdobljima kriza, a u ostalim vremenima djeluje nevidljivo ali snažno potičući razvitak svoga gospodarstva stvaranjem novih, učinkovitijih i konkurentnijih proizvoda. Tržište ne stvara proizvode, ono je samo prostor za utakmicu među proizvodima. Proizvodi se stvaraju u društvenogospodarskom sustavu koji organizira država, a proizvode se u poduzećima koje u globaliziranome svijetu ne moraju biti u vlastitoj zemlji, zato što sve veći dio cijene proizvoda pripada zemlji u kojoj je on kreiran.

Liberalizacijom se Hrvatska, kao i većina tranzicijskih zemalja, izložila nepripremljena, mnogo pripremljenijoj i snažnijoj konkurenciji razvijenih zemalja, koje su liberalizacijom preko svoga razvijenoga proizvodnogaa, kulturnoga i organizacijskoga potencijala već unaprijed osigurale povlaštenu položaj u distribuciji svjetskoga rasta i bogatstva, a njihovo se bogatstvo povećava kako se svjetska razmjena sve više oblikuje prema njihovim mjerilima.

Hrvatska je prihvatila „ideologiju“ makroekonomske stabilnosti, a sve je ostalo morala riješiti nevidljiva ruka. Takva je politika, zbog neznanja i komoditeta političkih elita, usvojena i ona se provodi bez obzira na, već svima jasno vidljive, negativne posljedice. Nekritički je prihvatila neoliberalistički koncept. Nepripremljena, ona se otvorila svijetu, bez restrukturiranja poduzeća i bez reorganiziranja ekonomske uloge države u skladu s novim okruženjem. Osim toga, zbog odvajanja od bivše države u kojoj je bila regionalna ekonomija, Hrvatska nije provela tranziciju iz regionalne u nacionalnu ekonomiju. Reprodukcijski su lanci uspostavljeni u bivšoj državi pokidani osamostaljenjem Hrvatske. Mnoge se proizvodnje nisu mogle započeti, a neke nije bilo moguće završiti zato što su pojedini dijelovi proizvodnoga lanca ostali u drugim osamostaljenim državama. Zbog toga je bilo potrebno organizirati novo, nacionalno gospodarstvo ili barem njegovu „jezgru“, ali, nije učinjeno ništa - to se očekivalo od „nevidljive ruke“. Tako neorganizirana i nepripremljena nacionalna ekonomija izložila se svjetskoj konkurenciji koja je hrvatsku proizvodnju jednostavno „pomela“.

3.2.1. Monetarna politika

Zadaća je monetarne politike osigurati dovoljno novca za funkcioniranje države, ili točnije za funkcioniranje njezinih institucionalnih sektora: poduzeća,

kućanstava i države. Dovoljno novca da osigura kvalitetno odvijanje „kružnoga toka gospodarske aktivnosti“, proizvodnje, razmjene, potrošnje, proizvodnje... Nacionalna monetarna politika vodi se preko nacionalne valute, koju središnja banka, kao nositelj monetarne politike, emitira. U suvremenome društvu novac je ono što je zakonom određeno da jest novac. U Hrvatskoj - to je kuna. U ekonomskome smislu, novac je ono što obavlja funkcije novca: prometa i plaćanja, štednje, mjerila vrijednosti i novac kao svjetski novac.

Kod samoga uvođenja nacionalne valute uveli smo i dopustili deviznu klauzulu kojom smo kuni oduzeli funkciju mjerila vrijednosti. Više od 70% štednje u Hrvatskoj u stranoj je valuti (devizama), čime je kuna izgubila i funkciju sredstva štednje.

Budući da se dio nacionalnoga suvereniteta ostvaruje i monetarnim suverenitetom, a monetarni suverenitet nacionalnom valutom, prihvaćanjem prijedloga da devize obavljaju neke funkcija novca mi smo se, zapravo, nepotrebno odrekli i dijela nacionalnoga suvereniteta.

Suvremeni novac nema unutarnju vrijednost. Njegova vrijednost proizlazi iz snage domaćega gospodarstva i on mora biti slika ili ogledalo te snage. Količina potrebnoga novca mora se određivati količinom domaće proizvodnje i potrošnje. Poslovanje na domaćem tržištu mora se obavljati u domaćem novcu, kako na robnom i uslužnom tako i na financijskom tržištu. Odnos količine novca prema domaćoj proizvodnji i potrošnji određuje opću razinu cijena i kamatnjak.

Omogućivši zaduženja u devizama u inozemstvu u situaciji kada se dug inozemstvu ne može vraćati u kunama nego u devizama, Hrvatska je izgubila monetarnu samostalnost, a kuna je prestala biti ogledalo hrvatskoga gospodarstva i sredstvo preko kojega se na realan način uspoređuje odnos učinkovitosti domaćega i svjetskoga gospodarstva. Deviza je preuzela ulogu novca, a to se nije smjelo dogoditi.

Deviza je roba (doduše „posebne vrste“, ali ipak roba) koja se mora kupiti i platiti da bismo postali vlasnikom te robe i dalje mogli s njom trgovati. Trgovina na hrvatskome deviznome tržištu u značajnoj mjeri nije se odvijala zarađenim, nego posuđenim devizama. Na takav način uspostavljen tečaj ne odražava realne odnose među domaćim i svjetskim gospodarstvom, pa ni sam tečaj nije realan. Učinjena je osnovna ekonomska greška. Ako količina novca u zatvorenome gospodarstvu mora pratiti količinu domaće proizvodnje, onda u skladu s tim korištenje svjetskoga novca (deviza) može biti samo u onolikoj mjeri, koliko domaće gospodarstvo isporučuje vlastite robe na svjetsko tržište. Na taj bi način bila uspostavljena unutarnja i vanjska ravnoteža, ali je unatoč mnogogodišnjoj vidljivoj vanjskoj neravnoteži, izostao odgovarajući odgovor monetarne politike.

Povećanje ponude deviza iz zaduženja povećalo je ponudu deviza i „nerealno“ spustilo njezinu cijenu, tj. tečaj, a to je uveznu robu učinilo jeftinijom, a

domaću robu skupljom i proizvelo je procese koji slijede. Stvarao se osjećaj bogatstva na potrošnji, a ne na proizvodnji. No, taj je osjećaj iluzija koju tek valja platiti.

Prvi je problem uspostavljene politike fiksnog (upravljano plivajućeg) tečaja na kraju godine 1993. njegova niska razina. Drugi je problem neusklađivanje tečaja s odnosom domaćih i svjetskih cijena, čime je dodatno oslabljena konkurentnost domaćega gospodarstva. Hrvatska je provodila politiku jače liberalizacije, ali nije primjenjivala „tečajnu zaštitu“ zbog smanjenoga korištenja drugih zaštitnih instrumenata.

Politika tečaja značajno je pridonijela i smanjenju konkurentnosti hrvatskoga gospodarstva u proteklih petnaestak godina, a time i stvaranju loše strukture gospodarstva. Tome su se pridružili loša fiskalna politika i potpuni izostanak industrijske i politike regionalnoga razvitka. No, odgovornost je monetarne politike veća zato što se u skladu sa ciljevima ukupnoga gospodarstva ona mora prilagođivati čak i lošoj fiskalnoj situaciji i situaciji nepostojanja drugih politika. Tada bi štetne posljedice bilo mnogo manje.

Devizne rezerve i devizna štednja nisu vlasništvo Hrvatske. One su također posuđene devize na koje Hrvatska plaća kamate i koje se prije ili poslije moraju vratiti. Produžavanje života postojećem „atipičnom“ modelu gospodarenja znači nastavak razvitka Hrvatske u opasnome smjeru. Sve bliže postaje suočavanje s istinom i s iluzijom bogatstva uz sve veći vanjski dug koji će se morati, ako ne početi vraćati, onda barem održavati na istoj razini, a već samo održavanje vanjskog duga uz njegovu veličinu i kamate i uz predviđene stope gospodarskoga rasta, znači pad životnog standarda građana. U tom će slučaju građani Hrvatske morati platiti sve posljedice „atipičnoga“ modela, odnosno loše politike, i to s kamatama, istodobno uz stagniranje proizvodnje i dohotka, tj. uz veliki pad standarda. To je situacija koja je dobro poznata iz primjera Argentine, Mađarske, Grčke, Irske i drugih. Bez gospodarskoga rasta i bez bržega povećanja izvoza od uvoza Hrvatska uskoro bi se mogla suočiti s neugodnom istinom.

3.2.2. Fiskalna politika

Opće je prihvaćeno da fiskalna politika (javna potrošnja i oporezivanje) ima značajnu alokacijsku, distribucijsku i stabilizacijsku ulogu. Alokacijska se uloga vidi u alociranju sredstava među različitim javnim dobrima, među javnim i privatnim sektorom i unutar privatnoga sektora među različitim djelatnostima.

Distribucijska (ili redistribucijska) funkcija javnih financija koristi se mogućnošću raspodjele nacionalnoga dohotka među pojedincima, kućanstvima,

među djelatnostima i među regijama. Tržište najučinkovitije alokira resurse i distribuira dohodak ako postoje uvjeti za njegovo savršeno funkcioniranje, ali ako ne postoje uvjeti za savršeno funkcioniranje ili zbog postojanja eksternalija, država svojim instrumentima mora ispraviti njegove manjkavosti i kompenzirati eksternalije.

Tržište i demokracija idu zajedno. I jedno i drugo predstavljaju i slobodu i mogućnost izbora u svojim područjima, u gospodarstvu i u društvu (politici). Tržište je učinkovito u stvaranju profita i u nadmetanju u učinkovitosti. Razvitak demokracije povećava učinkovitost u zaštiti ljudskih prava i sloboda, ali i ako postoje razvijen tržišni sustav i razvijena demokracija ne mora bezuvjetno postojati i ravnomjerna raspodjela nacionalnoga dohotka. Ako ne postoji sustav koji se brine o ravnomjernoj raspodjeli, bogati postaju bogatijima, a siromašni postaju siromašnjima. Neravnomjerna raspodjela nacionalnoga dohotka stvara nejednakost u društvu i glavni je izvor financijskih i gospodarskih kriza u industrijskome društvu.

Uzrok je ove krize u stvorenoj nejednakosti unutar samih država i među državama. Globalizacija je liberalizacijom, standardizacijom i univerzalizacijom ostvarila u ukupnome svjetskome gospodarstvu veliko povećanje dodane vrijednosti, tj. svjetskoga bruto domaćega proizvoda. Raspodjela probitka od globalizacije ukazuje na povećanje nejednakosti među razvijenima i zemaljama u razvoju. Primjerice, u razdoblju 1960.-62. prosječan bruto domaći proizvod po stanovniku u 20 najrazvijenijih zemalja iznosio je 11,417 USD, a u 20 najnerazvijenijih zemalja iznosio je 212 USD. Četrdesetak godina poslije i nakon razdoblja najsnažnijega procesa globalizacije u prethodnome stoljeću, prosječan se bruto domaći proizvod po stanovniku u 20 najrazvijenijih zemalja povećao na 32 339 USD, a u 20 najsiromašnijih samo na 267 USD. Tako velike razlike nastale su zbog nepostojanja globalnoga sustava koji bi probitke od globalizacije ravnomjernije globalno raspoređivao. Bez takvoga sustava raspodjele, koristi od globalizacije prisvaja samo nekoliko zemalja, a teret, ili trošak globalizacije snosi većina, što će biti izvor stalnih političkih napetosti.

Dominacija liberalističke ideologije (zagovornika nevidljive ruke Adama Smitha i nemiješanja države u gospodarstvo) u vođenju nacionalnih ekonomskih politika u proteklih dvadesetak godina također je povećala nejednakosti unutar pojedinih zemalja. Bogati su postajali bogatijima, a siromašni siromašnjima. Profiti su brže rasli od dohodaka ukupnoga stanovništva. Građani su se za održavanje i za poboljšanje svoga standarda zaduživali. Uz ostale uvjete od kojih smo neke u prethodnome poglavlju spomenuli, kriza je počela onda kada je značajniji broj stanovnika u Americi prestao otplaćivati svoje kredite.

Fiskalna politika ima najučinkovitije instrumente koji izravno i neizravno utječu na povećanje alokacijske i distribucijske uloge gospodarskoga sustava. No,

u kriznim je razdobljima, osobito na samome početku krize, stabilizacijska uloga fiskalne politike nezamjenjiva. Usprkos oprečnome stajalištu fiskalista i monetarista, suočeni s krizom, i jedni i drugi jednako posežu za instrumentima fiskalne politike. To se dogodilo i u ovoj krizi. Nevidljivoj je ruci A. Smitha potrebna pomoć u rješavanju krize vidljive ruke Johna M. Keynesa.

Kod donošenja fiskalnih mjera kreatori fiskalne politike imali su na umu multiplikativne učinke svake komponente finalne potrošnje, pa tako i proračunske i djelovanje automatskoga stabilizatora.

Alokativna i redistributivna uloga fiskalne politike nezaobilazne su u restrukturiranju gospodarstva i u reorganizaciji države i u njihovome prilagođivanju izmijenjenome okruženju. Te su se dvije uloge fiskalne politike u Hrvatskoj u proteklome razdoblju potpuno izgubile, tako da je fiskalna politika služila održavanju postojeće loše strukture gospodarstva u okruženju koje se promijenilo i koje se stalno mijenja. Uz to, država je trošila više nego što je imala a i pritom taj višak potrošnje nad prihodima nije ulagala u promjenu loše strukture, nego na svoje održavanje. Lošije od toga jest da se troši novac kojeg nema na krive stvari. To se upravo događalo u Hrvatskoj.

U sadašnjoj financijskoj i gospodarskoj krizi kada su se sve „pametne“ zemlje koristile ekspanzivnom fiskalnom politikom za očuvanje domaće proizvodnje i zaposlenosti, kao neprikosnovenim ciljevima ekonomske i ukupne politike, Hrvatska je poduzimala suprotne mjere. Ona u situaciji krize pokušava stabilizirati financije bez obzira na to kakve će to posljedice imati za gospodarstvo. Rezultat je, naravno, bio obrnut od onoga koji se priželjkivao. Proračun se nije uravnotežio, nego se, naprotiv, deficit povećao, a domaća je proizvodnja još u minusu. Za razliku od stabilne gospodarske situacije kada je cilj uravnoteženje javnih financija, u kriznim se situacijama prelazi na model „fleksibilnih“ javnih financija u kratkome roku, a stabilnih u dugome roku. Zbog povećanja deficita i zbog proizašloga iz toga javnoga duga, stabilizacijska je uloga javnih financija u krizi nezaobilazna. Fiskalnim stimulansima i povećanom javnom potrošnjom osigurava se preživljavanje domaće proizvodnje i zaposlenosti. Nakon stabiliziranja proizvodnje pristupa se stabiliziranju javnih financija. Cilj je preživjeti krizu. Ako se kriza ne preživi, tada sve druge i kasnije mjere bivaju bespredmetnima.

3.2.3. Investicijska politika

Investicije su bitan faktor ekonomskoga rasta. Klasici političke ekonomije definirali su ekonomski rast kao funkciju akumulacije kapitala. Takva se definicija ustalila još od Marxa pa dalje. Varijacije o temi u kojoj se obrađuje takav

pristup fenomenu ekonomskoga rasta u proteklome su stoljeću posebno, ne samo naglašavali, nego i teorijski i modelski obrađivali i produbljivali Evsey Domar i John Maynard Keynes, i Paul Samuelson i Branko Horvat, i Dragomir Vojnić i drugi.

Na takvim je teorijskim pretpostavkama nastao i jedan od najpopularnijih i najcitiranijih modela rasta koji je dobio pravo građanstva pod nazivom Harrod-Domarov makroekonomski model rasta. Taj se model u svome najjednostavnijem polaznom izrazu obilježava kao:

$$r = \frac{s}{k}$$

gdje je r = stopa rasta

s = stopa investicija

k = kapitalni koeficijent

Taj je izraz polazna osnova poznatoga Harrod-Domarovog makroekonomskog modela.

Atipičnost hrvatskoga gospodarskoga modela izražava se u tome što ne počiva na investicijama, nego na razvitku trgovine, zaduživanja, potrošnje i uvoza. Da bi ga transformirali u tipičan, u prvi plan moraju doći proizvodnja, štednja, investicije i izvoz. Teorijski gledano, stabilnost se gospodarstva najlakše postiže kada su investicije jednake štednji. U teorijskom se modelu to obično izražava simbolom $S = J$. U tom slučaju nema dodatne akumulacije iz inozemstva, tekući račun i platna bilanca izravnani su i kako anglosaksonci kažu, ujednačeni su GDP i GNP.

Kod nas je, međutim, situacija, sa svih stajališta gledano, veoma daleko od uravnotežene. Veoma deformirana ukupna gospodarska i osobito investicijska struktura jedna je od glavnih karakteristika hrvatskoga gospodarstva u ovoj fazi razvitka. Veliki dio tih deformacija neposredno je povezan s atipičnim modelom privređivanja. Polazna je osnova toga modela stabilizacijski program iz listopada 1993. Taj je program uspješno srušio galopirajuću inflaciju, ali je u daljem tijeku zamijenio ciljeve i uvjete rasta. Sve je to uz tajkunsku privatizaciju i anarhičnu ekonomsku politiku i dominaciju doktrine ekonomskoga neoliberalizma, dovelo na kraju ovoga stoljeća i pred sam početak novoga tisućljeća do recesije i pada BDP.

Važnost nekih stavova opravdava i njihovo ponavljanje. Kao što je iz ekonomske teorije i djelotvorne ekonomske prakse poznato tipičan se model razvitka zasniva na proizvodnji, na štednji, na investicijama i na izvozu. Kada je riječ o in-

vesticijama, onda pretpostavka o jednakosti investicija i štednje ($I=S$) kao uvjetu stabilnosti ima samo jedno opće teorijsko i mogli bi reći relativno značenje, a to znači da se investicije u praksi stvarnoga gospodarskoga življenja mogu razlikovati (mogu biti veće ili manje od štednje). U praksi su investicije obično veće od štednje. Ako su ti odnosi obrnuti, to onda znači da se dio nacionalnoga bogatstva ne kumulira u izrazu povećavanja fiksnoga kapitala, nego u izrazu povećavanja akumulacije u novčanom (valutnom i deviznom) izrazu. Događanja u gospodarstvu Narodne Republike Kine i u ovome kontekstu privlače posebnu pozornost, ali je to svojevrsna iznimka. Zato se može reći da je, manje ili više, opći slučaj da su investicije veće od štednje. U okviru teorijskoga razmatranja toga sklopa problema u obzir se mora uzeti i cijeli kompleks svega onoga što se stavlja pod zajednički nazivnik «optimalna stopa investicija».² Inače se općenito može reći da se taj kompleks optimalne stope investicija mora razmatrati sa dva (ili barem sa dva) stajališta.

Prvo se odnosi na udio ukupnih investicija u BDP. Kada se određena optimalna stopa investicija pređe, ekonomska učinkovitost i društvena rentabilnost investicija počnu se smanjivati, ona teži nuli i čak može biti i negativna. U praksi ekonomske i razvojne, posebno investicijske politike, ta je granica limitirana apsorpcijskim kapacitetom dane privrede. Takve pojave nisu česte, ali su se ipak događale na početku industrijalizacije nekih zemalja trećega svijeta u kojima novčana akumulacija (s obzirom na izvore i eksploataciju nafte) nije predstavljala osnovni ograničujući faktor razvitka.

Drugo se stajalište optimalne stope investicija odnosi na njihovu strukturu. Vrijedi isto već spomenuto pravilo - kada se jednom, za svaku zemlju i za svaku fazu razvitka objektivno dana optimalna struktura investicija prijeđe, njihova ekonomska učinkovitost i gospodarska djelotvornost opada. Kretanje ekonomske efikasnosti investicija može se izraziti kretanjem odgovarajućih kapitalnih koeficijenata. U zemljama s dobrom statističko-informatičkom osnovom mogu se utvrđivati i kvantitativni izrazi ponašanja kapitalnih koeficijenata. Postoje i neka opća poznata i prihvaćena pravila o ponašanju kapitalnih koeficijenata u raznim fazama razvitka. Niski, pa i najniži kapitalni koeficijenti mogu se naći i u najmanje i u najviše razvijenim zemljama, što na prvi pogled izgleda paradoksalno, ali su uzročno-posljedične veze te pojave u spomenutoj skupini zemalja dijametralno oprečne. U prvome slučaju i veoma mala ulaganja u fiksni kapital toliko utječu na relativno veliko povećavanje proizvodnosti rada da je učinkovitost relativno visoka, a kapitalni su koeficijenti niski.

U drugome slučaju visoke faze razvitka kada su investicije u najmoderniju opremu i (ICT) tehnologiju veoma velike i skupe one toliko djeluju na povećanje

² Branko Horvat: The optimum Rate of Investment, u knjizi: Towards a Theory of Planned Economy, Yugoslav Institute of Economic Research, Beograd 1964. str. 175-190.

produktivnosti rada, da su kapitalni koeficijenti usprkos veoma velikim ulaganjima relativno niski. Kada je riječ o strukturi investicija onda ekonomske analitičare i planere razvitka mora posebno zanimati ponašanje kapitalnih koeficijenata prilikom ulaganja u pojedine grane i sektore privrede. Ono što je općepoznato i što vrijedi kao opće pravilo jest činjenica da su kapitalni koeficijenti u području infrastrukturnih ulaganja (posebno u ceste i željeznice) veoma visoki, a to znači da je vijek reprodukcije veoma dug. Isto je tako općepoznato da su kapitalni koeficijenti u području ulaganja u prerađivačku industriju osjetno niži, iako različiti po pojedinim granama industrije. Niski kapitalni koeficijenti i velike stope rasta osobito se javljaju u gospodarstvima u kojima se gospodarski rast ostvaruje na osnovi velikih transfera radne snage, i to iz niže proizvodnih poljoprivrednih djelatnosti u više proizvodne nepoljoprivredne, industrijske djelatnosti. Dijelom je to slučaj i objašnjenje fenomena dugoročno visokih stopa rasta u Kini i Indiji. Na početku pedesetih godina XX. stoljeća, u prvoj fazi industrijalizacije ta se pojava mogla zapaziti i na našim prostorima i u pojedinim republikama bivše zajedničke države Jugoslavije. Na fenomenu Kine mogu se zapaziti i pozitivni utjecaji investicija koje su u cjelini pokrivene štednjom, a isto tako i pojave da je štednja veća od investicija.

Sve su te iz ekonomske teorije i prakse općepoznate pojave veoma važne za analizu i ocjenu gospodarskih kretanja i ekonomske politike u Republici Hrvatskoj u tijeku devedesetih i u tijeku prvoga desetljeća ovoga novoga stoljeća. Analize i ocjene takvoga karaktera obično se zasnivaju na sučeljavanju i usporedbi onoga što je koncepcijom i strategijom razvitka i ekonomskom i razvojnom politikom bilo zacrtano i onoga što je na tim osnovama ostvareno.

Takav uobičajeni pristup, nažalost, u našem slučaju nije moguć. Razlog je veoma jednostavan. Nije bilo ni koncepcije ni strategije razvitka na koju bi se ekonomska politika mogla i morala oslanjati. Tako je, manje ili više, sve što se događalo imalo karakteristike stihije. Ta je stihija, osobito u devedesetim godinama XX. stoljeća, imala sve karakteristike bezrezervnoga pogodovanja dominantnoj doktrini ekonomskog neoliberalizma. Izlaz iz recesije koja je na tim osnovama uslijedila na kraju prošloga stoljeća, u uvjetima atipičnoga modela privređivanja, koji nije podsticao poduzeće, poduzetništvo i poduzetnike, pronađen je u državi kao velikom poduzetniku.

Težište ulaganja koncentrirano je na infrastrukturu, osobito na ceste. Ekonomska je znanost odmah upozorila da je to rješenje kratkoga daha. Politika taj savjet znanosti kao da nije ni čula. I dogodilo se što se dogodilo. Model razvitka na velikim infrastrukturnim ulaganjima nasukao se na barijerama zaduženosti i prezaduženosti. Vanjski su se dugovi gotovo izjednačili sa BDP-om. Gospodarstvo se približavalo onoj situaciji koja se stavlja pod zajednički nazivnik «dužničko ropstvo».

Sve to uz udare vanjske i svjetske krize ne samo da je zaustavilo rast i razvitak, nego je uvjetovalo i veliki pad proizvodnje i rekordnu (oko 320 tisuća) nezaposlenost. Najgore je u svemu tome to da ni ekonomska politika, ni ekonomska praksa, pa ni ekonomska znanost još uvijek nisu našle i osvijetlile pravi put kretanja u smjeru izlaska iz krize i daljeg djelotvornoga razvitka. Umjesto toga se s raznih strana i iz raznih izvora nude polovična rješenja koja nerijetko s nešto drugačijim sadržajem nude stare, oprobane infrastrukturne projekte s perspektivom daljeg zaoštavanja problema prenaplašenoga udjela infrastrukture u postojećoj strukturi investicija.

Neupitno je da sektori, kao što su energetika, pa željeznice i drugo slično, moraju dobiti svoje mjesto pod suncem. Ali je isto tako i neosporno i jedino razumno da se dalji veći investicijski zahvati zasnivaju na razrađenoj koncepciji i strategiji razvitka na koju će se oslanjati aktivna ekonomska politika. Ta se koncepcija i strategija razvitka mora zasnivati barem na takvoj statističko-informatičkoj osnovi kakva je postojala do početka devedesetih godina XX. stoljeća, a to zato što u razdoblju od početka devedesetih nije moguće sagledati usporedno kretanje ni stopa investicija, niti stopa demografskih investicija, a ni kapitalne koeficijente niti sve drugo što se mora oslanjati na odgovarajuću statistiku investicija i fiksno-ga kapitala, što je sve povezano sa serijama u konstantnim cijenama.

Kod nas u neprekidnome nizu godina postoji situacija da su investicije veće od štednje, a to znači da se dio investicija zasniva na povećavanju vanjske zaduženosti. Razlike među većom potrošnjom i manjom proizvodnjom u ovoj godini pretvaraju se u konačnici svodne bilance u povećanje duga u narednoj godini. I u toj pojavi, samoj po sebi, nema nikakvoga zla ako se investicije usmjeravaju prema povećavanju nacionalnoga bogatstva i fiksno-ga kapitala s rezultatom povećanja proizvodnih kapaciteta, zaposlenosti i BDP.

Veliki problemi međutim, nastaju, onda kada se dio dodatne akumulacije i vanjskoga duga ne usmjeri na proizvodne investicije, nego se potroši u neproizvodne svrhe. I to se kod nas događa, ali tako da nitko ne prati, ne zna ili ne želi znati kako, gdje i koliko.

Prema svemu što smo u ovome odjeljku rekli i što je, uostalom, općepoznato posebno je važno da ne ponavljamo stare greške, da u ovome trenutku olakšamo veoma tešku i nepovoljnu strukturu investicija i da više ne tražimo spas u pogrešnome smjeru u osloncu na atipičan model privređivanja koji počiva na trgovini, potrošnji i uvozu i koji nas je i doveo do situacije u kojoj se nalazimo. Jer iz te situacije ima izlaza, ali moramo biti svjesni činjenice da je, dakako, bilo lakše ući u atipičan model razvitka nego iz njega izaći. Pretvaranje u model koji počiva na proizvodnji i štednji i na investicijama i izvozu može se i mora ostvarivati u tijesnoj suradnji i konsenzusu ekonomske znanosti i ekonomske politike.

3.2.4. *Industrijska politika*

Analiza potencijala i prepreka za iskorištavanje tih potencijala svake potencijalne djelatnosti osnova je industrijske politike. Prirodni su proizvodni potencijali prirodna, nacionalna bogatstva: zemlja, šume, vode, mineralna i rudna bogatstva, prirodne ljepote, položaj zemlje itd. Izgrađeni proizvodni potencijali infrastrukturni su i energetski objekti, proizvodni kapaciteti, distribucijski kanali, tehnička dokumentacija, pozicija na svjetskome tržištu... itd. Najvredniji su proizvodni potencijal ljudi sa svojim znanjem, iskustvom, mogućnošću učenja i prilagođavanja. Industrijska je politika u osnovi strukturna politika koja se bavi analizom postojeće strukture i procjenjuje poželjnu, optimalnu, buduću strukturu gospodarstva koja će ostvarivati veću učinkovitost, veću dodanu vrijednost i približit se s bruto domaćim proizvodom potencijalno maksimalno mogućem. Prvi zadatak industrijske politike istovremeno i prijeko potreban uvjet optimalne strukture gospodarstva jest puna zaposlenost svih proizvodnih faktora. Drugi je zadatak ili dovoljan uvjet da proizvodni faktori budu zaposleni u kombinaciji (rada i kapitala) i u djelatnostima u kojima će ostvarivati najveću proizvodnost. Treći je zadatak podizanje kvalitete, ili točnije produktivnost proizvodnih faktora.

Industrijskom se politikom istovremeno odgovara na osnovna pitanja ekonomije: što, kako i za koga proizvoditi? Što proizvoditi - određeno je raspoloživim resursima i onima koji se pod optimalnim uvjetima mogu pribaviti. Kako proizvoditi - određuju tehnologija proizvodnje, obrazovanje i organizacija proizvodnje. Za koga proizvoditi - određeno je strukturom tržišta.

Industrijska se politika koristi kombinacijom mjera koje pripadaju fiskalnoj, monetarnoj, trgovinskoj, tehnološkoj i obrazovnoj politici, politici dohodaka, zaštiti okoliša i drugim politikama. S industrijskom se politikom mora uskladiti i dio organizacije državne uprave. Potpora ostvarivanju industrijske politike jest institucionalna infrastruktura specijaliziranih instituta, agencija, zavoda, direkcija u okviru kojih se poboljšavaju postojeći i stvaraju novi proizvodi i djelatnosti.

Hrvatska cijelo vrijeme postojanja nema ni jasnu, niti formaliziranu industrijsku politiku. To je jedan od razloga zbog kojeg Hrvatska nakon osamostaljenja nije uspjela stvoriti jezgru nacionalnoga gospodarstva. Potreba stvaranja industrijske politike proizlazi od činjenice da sve razvijene zemlje imaju strategiju industrijskoga razvitka. Bit njihovih strategija jest potpora razvitku industrija koje će biti osnovne industrije dvadesetprvoga stoljeća, a sa druge strane, „ugodno“ je stvaranje djelatnosti za koje utvrde da su izgubile komparativnu prednost. Drugi je razlog sve veća složenost novih proizvoda, u proizvodnji kojih sudjeluju sve više različitih inputa proizvedenih u različitim djelatnostima s različitim tehnologijama. Teško se mogu očekivati spontani razvitak i kompatibilnost mnoštva različitih inputa zbog čega se industrijskom politikom određuju smjerovi i standardi, osni-

vaju se potporne institucije i osiguravaju financijske potpore djelatnostima koji će činiti buduću strukturu gospodarstva. Slijedeći je razlog proces globalizacije koja pojačava konkurencijsku utakmicu sa sve više sudionika. Na globalnom tržištu ne konkuriraju samo proizvodi, usluge i poduzeća, nego i industrije, regije, države i kontinenti. Svako se u svome prostoru organizira da bi bio učinkovitiji na globalnome tržištu. Onaj koji se ne organizira, taj nema šanse za uspjeh i za razvitak.

Hrvatska je mala zemlja. Njezin je udio u svjetskoj ili u europskoj proizvodnji mnogo manji od jedan posto. Samo iskorištavanjem prirodnih resursa i položajne rente ne može se osigurati pristojan standard građanima. Apsolutne su prednosti Hrvatske premale da bi Hrvatske mogla živjeti od njih. One komparativne prednosti kao osnova konkurentskih prednosti na svjetskome tržištu tek mora steći. Komparativne prednosti u uvjetima globalizacije mogu se steći obrazovanjem, suvremenim tehnologijama i organizacijom države s jasnim ciljevima što, kako i za koga proizvoditi u narednih pedesetak godina. To je sadržaj industrijske politike koje Hrvatska još nema.

S industrijskom politikom, ali ne samo s industrijskom, blisko je povezana politika regionalnoga razvitka. Naime, svaka se djelatnost odvija, ili se želi da se odvija, u nekom dijelu zemlje, u nekoj regiji. Da bi to bilo moguće, za svaku je gospodarsku aktivnost potrebno izgraditi odgovarajuću gospodarsku fizičku i institucionalnu infrastrukturu. Socijalna infrastruktura povećava kvalitetu života, a time i kvalitetu osnovnoga proizvodnoga faktora, ljudskoga kapitala. Politika regionalnoga razvitka bavi se stvaranjem gospodarske i socijalne, fizičke i institucionalne infrastrukture. Njome se daje i odgovor na pitanje gdje će se proizvoditi i živjeti?

4. Zablude ekonomske politike

Nekritičko prihvaćanje neoliberalističkog pristupa gospodarskome razvitku Hrvatske stvorilo je mnoge zablude, kako zbog neznanja, tako zbog komoditeta kreatora ekonomske politike, ali i kao alibi za njihov neuspjeh.

Najčešća je zabluda da će strane investicije razviti nacionalno gospodarstvo. Cilj izravnih stranih investicija nije razvitak neke zemlje, nego kao i svakih investicija zarada na uložena sredstva. Pored toga su sve analize, ili barem većina njih, pokazale da strane investicije, osobito u tranzicijskim zemljama nisu dale pozitivne učinke na proizvodnju, zaposlenost i izvoz, ali su u drugoj fazi sigurno imale negativan učinak na odljev dohotka iz zemlje. Strane su investicije dobrodošle i mogu biti korisne ako zemlja ima jasnu sliku razvitka gospodarske strukture (industrijsku politiku) iz koje će se jasno vidjeti područja za strane investitore.

Druga je zabluda da je Hrvatskoj potreban uvoz radne snage. Ponekad se izlazi s brojkom većom od milijun radnika. Takav stav proizlazi iz nepoznavanja cilja ekonomske politike. Cilj nacionalne ekonomske politike jest povećanje domaće proizvodnje koja će, povećanjem nacionalnoga dohotka osigurati povećanje standarda vlastitih građana, istodobno osiguravši dovoljan broj radnih mjesta da bi se zaposlilo radno sposobno stanovništvo kao najbolji oblik socijalne politike. Ni proizvodnja, niti profit nisu nacionalnoj ekonomiji svrha sama po sebi, nego povećanje životnog standarda vlastitih građana. Zbog potrebe za uvozom većeg broja radnika iz inozemstva postavlja se pitanje je li Hrvatska država ekonomski održiva sa brojem vlastitoga stanovništva? I slijedeće pitanje: kakav život planiramo hrvatskim građanima ako će uz služenje stranome kapitalu morati služiti i stranog radnika?

Dalje je zabluda i to da će se samim smanjivanjem proračunske potrošnje povećat gospodarski rast. Rezanje proračuna povećava, a ne smanjuje recesiju. Smanjenje državnih izdataka znači nekome smanjivanje prihoda, a time i posla. Rješenje je u promjeni strukture proračunske potrošnje radi povećanja domaće proizvodnje, zaposlenosti i izvoza. Nije rješenje da se zbog lošega korištenje nekoga instrumenta u prethodnim razdobljima odrekemo njegovoga korištenja u budućim razdobljima. Loše valja zamijeniti dobrim korištenjem. U slučaju hrvatskoga proračuna potrebna je politika preusmjerivanja izdataka, a ne rezanje.

Velike nade, pa čak rješenje dugoročnih hrvatskih problema mnogi očekuju ulaskom u Europsku Uniju. Iskustva drugih tranzicijskih zemalja ne potvrđuju to stajalište. Ako ne postoje kvalitetne nacionalne politike i nacionalne vlade, onda se samim ulaskom u Europsku Uniju neće riješiti problemi nacionalnoga gospodarstva, a veoma je vjerojatno da će se zbog suočavanja s istinom o lošoj politici povećati socijalni problemi i smanjiti standard građana. Članstvo u Europskoj Uniji prijeko je potreban uvjet za bolji život, a dovoljan je uvjet sposobna Vlada. Uz lošu Vladu biti će loše u Europskoj Uniji i izvan nje. Primjera ima više nego dovoljno.

Turizam jest strateška gospodarska grana i još uvijek veliki neiskorišteni potencijal hrvatskoga gospodarstva, ali je zabluda očekivati da se samo na njemu može očekivati oporavak ili gospodarski rast. Veći učinci od turizma zahtijevaju jasnu i pametnu strategiju, čvrstu politiku i dosta vremena. Glavne odrednice turizma podjednako su pod kontrolom kreatora ekonomske politike, ali isto toliko i izvan njezine kontrole. Na kratak rok, od nekoliko narednih godina, kretanje u turizmu ovisi o kretanju dohotka u Europi i o perspektivi njihove financijske budućnosti, o sigurnosnoj situaciji u susjednim zemljama i u susstitutivnim zemljama i o vremenskim prilikama. U dužem roku turizam ovisi o domaćoj politici promjene strukture turističkog proizvoda i o povećanju njegove kvalitete. Ne mogu se očekivati bolji turistički rezultati za pet godina ako danas nisu poduzete mjere za poboljšanje kvalitete turističkog proizvoda.

5. Izlaz – Velika transformacija

Poboljšanja ili neke promjene u postojećem gospodarskom modelu nisu rješenje za hrvatske gospodarske probleme. Postojeći „Atipičan“ model, koji se zasniva na potrošnji, zaduženju i uvozu po svojoj prirodi proizvodi deficite, rastući dug i vodi u dužničko ropstvo. Njegova atipičnost proizlazi iz pogrešno postavljениh ciljeva. Obrana fiksnoga tečaja i nultoga proračunskoga deficita postaju svrha sami sebi i zbog toga nisu održivi. Visoki deficiti uz ovaj model ne mogu se spriječiti bez radikalnoga smanjenja standarda hrvatskih građana, i to smanjenjem dohotka, plaća i mirovina. Kreatori ovoga modela zastupaju takvo rješenje. Pad standarda znači manju potrošnju i uvoz, a time bi se osiguralo očuvanje tečaja i postojeće monetarne politike koja je većim dijelom i pridonijela takvoj situaciji. Pogrešnu ekonomsku politiku platili bi građani svojim standardom, kao što se i pogrešna politika tranzicije prevalila na leđa hrvatskih radnika i građana. Moglo bi se zaključiti da je cilj takvoga modela samo osiguranje velikih profita financijskome sektoru koji financira državu da bi zaštitila takav model. Postoji i drugačiji model koji također osigurava zadovoljavajuće profite financijskom sektoru ali osigurava i povećanje proizvodnje, dohotka i standarda hrvatskih građana. Model gospodarenja koji to osigurava pripada tipičnim gospodarskim modelima koji imaju drugačije postavljene ciljeve i u skladu s tim ciljevima i drugačije politike.

5.1. Ciljevi

Glavni je političko-ekonomski cilj blagostanje društva koje se ostvaruje dugoročno održivim razvitkom i ravnomjernom raspodjelom nacionalnoga dohotka. Put do ostvarivanja osnovnih ciljeva vodi preko ostvarivanja podciljeva. Na tom putu važno je usmjeriti pozornost na redosljed ostvarivanja i usklađenosti ciljeva, na njihovu koliziju i na pravilan izbor mjera i instrumenata.

Stopa gospodarskoga rasta koja osigurava punu zaposlenost i dugoročan rast standarda građana prvi je cilj tipičnoga modela. Investicije u povećanje proizvodnih kapaciteta i izvoza slijedeća su skupina ciljeva.

5.2. Politike

Hrvatskoj je nakon tranzicije i atipičnoga modela gospodarske politike potrebna Velika transformacija. Atipičan model doveo je do situacije da se u

Hrvatskoj ne isplati raditi, proizvoditi i izvoziti. To nije problem mentaliteta ljudi, nego uvjeta koje stvara politika svojim odlukama. Velika transformacija podrazumijeva promjenu pristupa životu, radu i politici. U ekonomskom području to znači napuštanje dosadašnjeg modela ekonomske politike i stvaranje uvjeta u kojima se isplati raditi, proizvoditi i izvoziti. Prvi je korak prema tome pravilno određivanje ciljeva ekonomske politike, a to su povećanje domaće proizvodnje i konkurentnosti, povećanje zapošljavanja i izvoza i ravnomjeran regionalni razvitak. Prema tim se ciljevima moraju definirati mjere i instrumenti ekonomske politike i prema njima se mora organizirati državna administracija u skladu sa ciljevima, mjerama i instrumentima. Stvaranje konkurentnog makroekonomskog okruženja i reorganizacija državne administracije prvi su koraci ekonomske politike prema Velikoj transformaciji.

U tranzicijski proces, prije dvadesetak godina ušli smo s većim nacionalnim (likvidnim) kapitalom, a sa manjom zaduženošću. Danas, kada smo pred izazovima Velike transformacije, nalazimo se u obrnutoj situaciji: s manjim kapitalom, ali s visokom zaduženošću, što izazov transformacije čini većim. Potreban je kapital za transformaciju ponajprije u vlastitome iskustvu pogrešne politike i u povijesnom, provjerenom, iskustvu mnogih drugih u sličnim situacijama. Tipičan model ekonomske politike i nastao je na potvrđenome iskustvu drugih. Drugi su izvor potrebnoga kapitala za Veliku transformaciju prirodna bogatstva i geopolitički položaj Hrvatske. Umjesto zaduživanja na stranim financijskim tržištima bolji put je koristiti se svojim vlastitim prirodnim resursima i njihovo pretvaranje u korisne i konkurentne proizvode - od zemlje, drveća, voda, mineralnog i rudnog bogatstva itd. Za to je potrebna organizirana politika, točnije potreban je odgovor na pitanje: što ćemo raditi, od čega ćemo živjeti i na koji ćemo se način razvijati? Dio odgovora na to pitanje daje Industrijska politika.

5.2.1. Industrijska politika

Povećanje domaće proizvodnje može se postići u sektorima u kojima postoje neiskorišteni resursi, neiskorišteni kapaciteti, za koje postoji infrastruktura i obrazovana i iskusna radna snaga. Neiskorištenim potencijalima pojedine djelatnosti, načinima njihova iskorištavanja i rješavanjem problema što je sve potrebno dodatno osigurati da se oni zaposle, bavi se industrijska politika. Sastavni je dio industrijske politike politika tehnološkoga razvitka, a iz nje se izvodi politika obrazovanja. I tehnologija i obrazovanje proizvodni su inputi, pa se zbog toga njihove politike izvode iz industrijske politike. Industrijska politika dominantno je strukturna politika. Politika koja ima za cilj zaposliti sve proizvodne resurse u djelatnostima u kojima će ostvariti najveću dodanu vrijednost, ali isto tako stvarati

uvjete i izgrađivati fizičku i institucionalnu infrastrukturu za nove djelatnosti u kojima će proizvodni resursi rezultirati još većom dodanom vrijednošću. Njezin je zadatak isto tako da osigura bezbolno gašenje „starih“ i da osigura potpore novim industrijama.

U Hrvatskoj postoje neiskorištene mogućnosti u svim djelatnostima. Povećanjem iskoristivosti tih mogućnosti, povećavaju se domaća proizvodnja i zaposlenost, smanjuje se uvoz i stvaraju se uvjeti za povećanje izvoza. Povećanje tehnološke razine i odgovarajuće obrazovanje povećavaju učinkovitost i konkurentnost domaće industrije. Učinkovitost i konkurentnost mora biti šticeana i poticana tržišnim natjecanjem i zaštitom od monopolskog ponašanja. Pod industrijom se podrazumijevaju sve djelatnosti od poljoprivrede i metalne industrije pa sve do turizma i bankarstva.

5.2.2 Politika regionalnoga razvitka

Svaka se djelatnost odvija na nekoj lokaciji i u nekoj regiji. Politikom regionalnog razvitka u značajnoj se mjeri osiguravaju uvjeti za učinkovit razvitak djelatnosti. Zbog toga je industrijska politika usko povezana s politikom regionalnoga razvitka. Mnoge djelatnosti koje su vezane uz prirodne resurse bit će razvijane u istoj regiji. Isto se tako djelatnosti koje su se razvijale u prošlosti i za koje postoje fizička i institucionalna infrastruktura i obrazovanje u određenim regijama, najbrže mogu razvijati na tim područjima. Sve su to elementi lokacijskih uvjeta za pojedinu proizvodnju. U svakoj razvijenoj zemlji to je prepoznatljivo i sve razvijene zemlje na taj način lociraju proizvodnju i grupiraju srodne proizvodnje. Tako nastaju i klasteri. Na taj se način smanjuju troškovi proizvodnje i troškovi institucija, troškovi razvijanja novih proizvoda i novih tehnologija.

Ravnomjeran regionalni razvitak osigurava, ne samo gospodarska, nego i socijalna infrastruktura.

5.2.3. Državna administracija

Za provođenje ekonomske politike potrebna je administracija koja je organizirana u skladu sa ciljevima te ekonomske politike. Složenost državne organizacije mora biti u skladu sa složenošću strukture gospodarstva i sa složenošću proizvoda koji se proizvode, s tehnologijom kojom se koristi i sa tržištima na kojima se ti proizvodi prodaju. Administrativni kapacitet države povećava se, ne

samo fizičkim povećanjem, nego i učinkovitošću njezinih jedinica. Potrebni su odgovarajući oblici organiziranja u skladu s potrebama razvitka gospodarstva. Oni se obično kreću od znanstvenih instituta, stručnih agencija, zavoda, direkcija do službi. .. Svaki dio gospodarskih aktivnosti, ili svaki dio poslovnoga procesa, mora imati potporu u odgovarajućoj jedinici u okviru administracije države. Stvaranje uvjeta za nove djelatnosti isključivo ovisi o administrativnom kapacitetu države, odnosno o njezinoj sposobnosti da organizira znanstvene, istraživačko-razvojne institute. Za razvitak gospodarstva i za promjenu njegove strukture u poželjnome smjeru potrebno je imati, uz jasno definiranu industrijsku politiku, i jasnu organizaciju državne uprave koja će biti organizirana i sposobna da takvu politiku i provede.

5.2.4. Fiskalna politika

Osim svojih osnovnih zadataka, porezna i proračunska politika snažan su instrument potpore industrijskoj politici. Njihova se snaga očituje u politici potpora i u politici javnih nabava. Tim se instrumentima uvijek koristi, kako za dalji razvitak u fazama prosperiteta, tako i u kriznim razdobljima za izlaz iz recesije. Javnim nabavama i fiskalnim stimulansima održava se potražnja da bi se održale proizvodnja i zaposlenost koja je u padu zbog nedostatka narudžbi s tržišta. Potpore služe za povećanje učinkovitosti proizvodnje tehnološkom obnovom, restrukturiranjem, dodatnim obrazovanjem u skladu sa ciljevima industrijske politike. Na taj način bivaju očuvane proizvodnja i zaposlenost sve do oživljavanja tržišta, a potporama se restrukturira proizvodnja i povećava se njezina učinkovitost.

5.2.5. Monetarna politika

Monetarna politika osim osnovnih zadataka - čuvanje stabilnosti cijena i provođenje politike tečaja, mora sudjelovati i u ostvarivanju osnovnoga cilja ekonomske politike, a to je povećanje proizvodnje i zaposlenosti bez dovođenja u pitanje svoje osnovne zadaće. U situaciji gospodarske krize, smanjenja proizvodnje i zaposlenosti i visokoga vanjskoga duga, ekonomska politika postaje složenija. Međuovisnost monetarne, fiskalne i industrijske politike postaje veća. Ciljevi fiskalne i monetarne politike mijenjaju se prema ročnosti. Kratkoročno se prihvaća fleksibilnost i proračunskog deficita i cijena i tečaja, a njihova se stabilnost programira na dugi rok.

Monetarna politika ne smije biti toliko restriktivna da onemogućuje oživljavanje i gospodarski rast, niti smije biti toliko ekspanzivna da naruši stabilnost gospodarstva.

Osnovna je zadaća ekonomske politike očuvati unutarnju i vanjsku ravnotežu u uvjetima makroekonomskoga okruženja koje potiče razvitak. Nijedan dio ekonomske politike, pa tako ni monetarna politika, ne smije miješati instrumente i ciljeve. Cilj svih politika jest razvitak, a monetarna politika mora osigurati makroekonomsko ozračje koje potiče razvitak, osobito masovnoga poduzetništva, jer je to osnova svakoga razvitka u tržišnome gospodarstvu.

Bez obzira na težinu problema koji ostaju pred Hrvatskom, nikako ne smijemo gubiti iz vida makroekonomsko okruženje koje nas je dovelo u situaciju u kojoj se nalazimo, a to znači da se atipičan model gospodarenja mora prilagođivati modelima koji su poznati iz ekonomske teorije i prakse a koji su uspješno primijenjeni u tranzicijskim zemljama. To su modeli koji se zasnivaju na proizvodnji, na štednji, na investicijama i na izvozu

6. Zaključak

Hrvatska je pred izborom: nastaviti s dosadašnjim modelom gospodarenja ili promijeniti model. Dosadašnji „atipičan“ model rezultirao je visokom vanjskom zaduženošću zemlje, smanjenjem proizvodnje i zaposlenosti, deindustrijalizacijom i deficitima u proračunu i na tekućem računu bilance plaćanja. Stabiliziranje gospodarstva u okvirima postojećega modela moguće je jedino padom standarda i osiromašenjem hrvatskih građana. Lošu politiku platili bi građani, a loša bi se politika postojećim, atipičnim, modelom nastavila.

Promjena pojedinačnih mjera i instrumenata u postojećem modelu samo bi povećavala društvene troškove, a društvene bi koristi bile manje. Transformacija iz postojećega modela mora početi prije svega promjenom cilja. Osnovni cilj mora biti blagostanje društva i prema tome se cilju moraju definirati podciljevi, politike, mjere, instrumenti i organizacija državnoga sustava. Visoka, održiva, stopa gospodarskoga rasta uz punu zaposlenost s ravnomjernom raspodjelom nacionalnoga dohotka jesu podciljevi i uvjeti blagostanja društva. Štednja, optimalne investicije, izvoz i zaštita okoliša čine gospodarski rast i visokim i održivim. Vidljiva i nevidljiva ruka moraju ići skupa i usklađeno. Državni sektor i privatno poduzetništvo moraju isto tako ići ruku pod ruku. Poduzetničke poslovne politike orijentirane su na kratak i na srednji rok. Državne politike, osim u doba krize, djeluju na srednji i na dugi rok. Država svojim politikama, obrazovanjem i institucijama stvara proizvodne resurse za nove djelatnosti.

Literatura

- Baletić, Zvonimir (2009.) „Križa i antikrizna politika“, U: *Križa i okviri ekonomske politike*, Zbornik. Zagreb, Razred za društvene znanosti HAZU i Hrvatski institut za financije i računovodstvo.
- Bogomolov, Oleg (2010.) „Pouka globalne krize“, *Ekonomski pregled*, (61), 5-6: 335-353.
- Gligorov, Vladimir (2007.) „Transition, Integration and Development in Southeast Europe“, *Ekonomski pregled*, (58), 5-6: 259-304.
- Gligorov, Vladimir, Josef Pöschl, Sándor Richter et al. (2009.) „Where Have All the Shooting Stars Gone?“ *Current Analysis and Forecasts*, 4. (Economic Prospects for Central, East and Southeast Europe). Vienna, WIIW
- Horvat, Branko (1964.) *The Optimum Rate of Investment. Towards the Theory of Planned Economy*. Beograd, Yugoslav Institute of Economic Research. p.175-204.
- Jurčić, Ljubo (2010.) „Financijska kriza i fiskalna politika“ *Ekonomski pregled*, (61), 5-6:317-334.
- Jurčić, Ljubo (2009.) „Hrvatska: velika transformacija (uvodno izlaganje i poruke Savjetovanja)“, *Ekonomski pregled*, (60), 12:738-753.
- Jurčić, Ljubo i Dragomir Vojnić (2009.) „Quo vadis Croatia? Neke karakteristike momenta razvoja u svjetlu turbulentnih događanja u zemlji i svijetu – kako dalje? Hrvatska na putu u Europsku Uniju“, *Ekonomski pregled*, (60), 12:754-787.
- Mesarić, Milan (2010.) „Kruži li bauk socijalizma ponovno Europom i svijetom? (Da li je socijalizam poželjna i realna alternativa neoliberalnom kapitalizmu?)“ *Ekonomski pregled*, (61), 5-6:354-404.
- Teodorović, Ivan (ed.et al.) (2004.) *Hrvatska na putu u Europsku Uniju*. Zagreb: Ekonomski institut Zagreb.
- Veselica, Vlado (2007.) *Globalizacija i nova ekonomija*, Samobor: Dom i svijet, Zagreb: Ekonomski fakultet, Hrvatsko društvo ekonomista, Inženjerski biro i Zavod za poslovna istraživanja.
- Veselica, Vlado i Dragomir Vojnić (2008.) „Quo vadis Croatia? Od „Hrvatskog glavničara“ do „Globalizacije i nove ekonomije“. Hrvatska na putu u Europsku Uniju“, *Ekonomski pregled*, (59), 12:741-809.
- Vojnić, Dragomir (2010.) „Križa suvremenog kapitalizma (s posebnim osvrtom na krizu realnog socijalizma i samoupravnoga socijalizma)“ *Ekonomski pregled*, (61), 5-6:293-316.

- Vojnić, Dragomir (2005.) *Investicije, reforme i tranzicija*. Zagreb: Hrvatsko društvo ekonomista (urednik: Ljubo Jurčić)
- Vojnić, Dragomir (1993.) *Ekonomija i politika tranzicije*. Zagreb: Ekonomski institut, Zagreb.
- Vojnić, Dragomir (2004.) „Tržište: prokletstvo ili spasenje“, *Ekonomski pregled*, (55), 9-10:581-726.
- Vojnić, Dragomir (1970.) *Investicije i ekonomski razvoj*. Zagreb: Ekonomski institut, Zagreb
- Zdunić, Stjepan (2003.) „Relativne cijene, tečaj i konkurentnost hrvatskog gospodarstva -uz desetu godišnjicu Stabilizacijskoga programa-“, *Ekonomski pregled*, (54) 11-12:859-881.